

**AZİZ NESİN'İN
FARŞÇAYA ÇEVİRİLEN ESERLERİ ÜZERİNDEN BİR OKUMA
A READING THROUGH AZİZ NESİN'S WORKS TO BE TRANSLATED
IN TO FARSI**

YEŞİM IŞIK BAĞRIAÇIK

Yrd. Doç. Dr., Gümüşhane Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.
Asst. Prof. Dr., Gümüşhane University, Faculty of Letters, Department of Turkish Language and Literature
yesimisik_29@hotmail.com

ORCID ID: orcid.org/0000-0002-4603-8990

Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi-Journal of Turkish Researches Institute
TAED-60, Eylül-September 2017 Erzurum
ISSN-1300-9052

Makale Türü-*Article Types* : Araştırma Makalesi-Research Article
Geliş Tarihi-*Received Date* : 20.11.2016
Kabul Tarihi-*Accepted Date* : 24.08.2017
Sayfa-*Pages* : 343-362
DOI- : <http://dx.doi.org/10.14222/Turkiyat3684>

www.turkiyatjournal.com
<http://dergipark.gov.tr/ataunitaed>
This article was checked by iThenticate.

AZİZ NESİN'İN
FARŞÇAYA ÇEVİRİLEN ESERLERİ ÜZERİNDEN BİR OKUMA
A READING THROUGH AZİZ NESİN'S WORKS TO BE TRANSLATED
IN TO FARSI

YEŞİM IŞIK BAĞRIAÇIK

Öz

Aziz Nesin İran'da en meşhur yabancı mizah yazarlarından biridir. 1965 yılından itibaren Farsçaya çevrilmeye başlayan eserleri bugün hâlâ farklı mütercimler tarafından yeniden çevrilmektedir. İran'da sol kesim yazarların dikkatini çeken Nesin'in kitaplarını; Samed Behrengi, Ahmed-i Şamlu, Semin Bağçeban ve Reza Hemrah gibi ünlü şair, yazar ve mütercimler çevirmiştir.

İran'da Pehlevi hanedanının baskı ve zulmü yazarların bu dönemde tercüme eserlere yönelmesine sebep olmuştur. Söz konusu dönemde özellikle Türk yazarları arasında Aziz Nesin'in eserlerine bir ilgi olduğu görülmektedir. Devletin uygulamalarının yarattığı sorunlara karşı halkın tutumunu gözler önüne seren Nesin'in roman ve öyküleri, Pehlevi Hanedanı döneminde Farsçaya çevrilmeye başlamıştır. İran toplumunda gördüğü ilgi onun, üst sınıfın çıkarlarına hizmet eden bozuk düzenin kökten değişmesi gerektiğini savunması ve kişisel ilişkilerde, bürokrasi, sistem ve bazen de kişinin kendi içindeki çatışmayı farklı yönleriyle ele almasıyla ilişkilendirilebilir. Türk toplumundaki çarpık yapıları, siyasetteki yozlaşma ve bozuklukları dile getiren Nesin'in Türkiye'deki siyasi ve toplumsal eleştirilerinin, benzer bir süreçten geçen İran toplumuna da hitap ettiği anlaşılmaktadır.

Aziz Nesin toplumun gülmeceye gereksinimi olmadığı dönemlerde gülmece edebiyatının başarılı olamayacağına inanmaktadır. Böyle durumlarda bu ihtiyacı yazarın kişisel yetenekleri ve gülmeceye olan yatkınlığının cevap vereceğine inanan yazar,

Abstract

Aziz Nesin is one the most popular foreign humourists in Iran. His works that has been translated into Persian since 1965 are still translated by different translators. Nesin's works which aroused attention of leftist writers were translated by popular writers such as Samed Behrengi, Ahmed-i Şamlu, Semin Bağçeban and Reza Hemrah.

Pressure and tyranny of Pehlevi dynasty led writers to deal with translation works. It is observed that an interest on works of Turkish writers especially on Aziz Nesin is seen. Novels and stories of Nesin that reveal the manner of society against the troubles that government created have been translated into Persian at that time. An interest of Persian society can be associated with Aziz Nesin's defence of change of system which serves to profits of upper-class and his handling the conflict in personal relations, system, bureaucracy and even the conflict within himself differently. It is seen that critics of Aziz Nesin who reflects awry structures of Turkish society and corruption in politics strike Persian society's fancy.

Aziz Nesin believes that humour cannot be successful when society does not need humour. Writer who believes that personal talents and familiarity with humour can meet that need in such situations has attracted attention in Persia. His works that has been translated into Persian since 1965 has especially been

İran’da siyasal baskının son derece fazla olduğu bir dönemde ilgi görmüştür. 1965 yılından itibaren Farsçaya tercüme edilmeye başlayan Aziz Nesin’in eserleri, İran İslam İnkılabından önce daha çok Reza Hemrah adlı mütercim tarafından çevrilmiştir. İnkılâp sonrasında ise farklı mütercimlerin de Nesin’in eserlerine yöneldiği görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Aziz Nesin, İran, Mizah, Sansür, Toplumsal Eleştiri.

translated by Reza Hemrah before Iranian Islamic Revolution. It is understood that after revolution different translators have interested in Nesin’s works.

Key Words: Aziz Nesin, Iran, Humour, Censorship, Social Critic.

Türkiye ve İran’da Siyaset ve Mizah İlişkisi

Türkiye’de mizah Tanzimat’tan sonra Batıdan aktarılan burjuva ya da salon mizahı ve halk arasında sözlü olarak sürüp gelmekte olan halk mizahı olmak üzere iki şekilde varlık göstermiştir. Güldürerek düşündürmeyi amaç edinen halk mizahı, toplumsaldır. Fakat egemen sınıfa hitap eden Burjuva mizahı bireyseldir (İspir, 2006, s. 275).

Kurtuluş Savaşı’ndan sonra kurulan Türkiye Cumhuriyeti, saltanattan cumhuriyete geçiş aşamasında; ulusal bağımsızlık, sosyal reformlar, ekonomik kalkınma ve önemli politik değişimler yaşamıştır. Cumhuriyetin ilk döneminde, Türk mizahında ne özgünlük, ne de bir atılım vardır. Türkiye İkinci Dünya Savaşı’na girmediği hâlde, büyük ekonomik ve sosyal çöküntüye uğramıştır. Bu dönemde yabancı kapitalistler Türk halkı aleyhine işbirliği yapmış, sosyal bunalımlar ve ekonomik sıkıntıların daha da artmasına neden olmuştur. Türkiye’de halktan yana yeni ve özgün gülmececinin olduğu bu dönemde egemen güçlerin gülmeceye olan baskısı daha çok siyasal gülmeceye yönelik olmuştur. Çünkü egemen sınıfı çürüten gülmece, siyasal gülmedir (Nesin, 1973, s.45).

Demokrat Parti ile başlayan çok partili dönemde halk geleneksel eğilimle DP’ye yönelince politik ortam kızışmaya başlamıştır. Cumhuriyet tarihinde hatta II. Meşrutiyet’ten beri görülmemiş bir şekilde mizah hükümete karşı siyasi muhalefet unsuru olarak güç kazanmıştır (Köksal, 2013, s. 7).

Bu dönemde “ Markopaşa” adlı gülmece gazetesi çıkıncaya dek siyasal gülmece görülmez. İkinci Dünya Savaşı’na kadar durum böyle devam ederken savaş sonrası içinde bulunulan zor koşullar halk gülmececinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Cumhuriyet döneminde iktidarın tavrı, yayın yapan Markopaşa yazarlarına karşı sert olmuştur. Markopaşa’da başyazarlık yapan Nesin tutuklanmıştır (Nesin 1973, 45). Halk mizahını bilinçli olarak seçen Aziz Nesin, halk gülmececinin, modern bir çizgiye taşıyarak çağdaştırmıştır (İspir, 2006, s. 275).

Seçkinlerin uğraşı olan siyaset, Demokrat Parti iktidarı döneminde geniş halk kitlelerine ulaşmıştır. Bu dönemde içinde Aziz Nesin’in de bulunduğu yazarların yoğun bir şekilde mizah hikâyelerine yöneldiği görülmektedir. 27 Mayıs 1960 darbesinden sonra DP’ye karşı yoğun bir hiciv saldırısı ortaya çıksa da bu durum kısa süreli olmuştur. Bu dönemde gelişen komünizmin tehlike olarak algılanması, öğrenci ve işçi eylemlerinin önünü almak için cuntacılık faaliyetlerinin ve dış güçlerin de etkisinin olduğu 12 Mart 1971 muhtırası ile sivil irade tekrar kesintiye uğramıştır. 1970- 1980 yılları arasında en önemli mizah olayı iktidara karşı mücadele veren muhalif duruşuyla dikkat çeken “Gırgır” dergisidir (Köksal, 2013, s. 84- 91).

İran ölçeğinde bakıldığında; edebi bir tür olarak mizah ve hiciv, eski dönemlerden beri edebi alanda var olagelmıştır. Fakat sınırlı olan mizahın alanı, İran'da Meşrutiyet döneminden itibaren toplumsal ve siyasi edebiyata nüfuz ederek sonraki aşamada roman türünde varlığını göstermeye başlamıştır. Meşrutiyet döneminde (1906) aydın ve yazarlar, eğitim durumu iyi olmayan halka ulaşabilmek için mizah dilini kullanmaya başlamışlardır. Aydın ve yazarlar bu şekilde mizah dili ile özgürlük taleplerini yayıp baskı yönetimini zayıflatabileceklerine inanmışlardır.

İran'da Meşrutiyet hareketlerinin başlaması ve gazeteciliğin ortaya çıkışıyla birlikte nesir alanında yaygın olmayan mizah, milli ve siyasi şiiri arkada bırakacak şekilde yazılar ve makalelerle kendini göstermiştir. Konuşma dilinin hâkim olduğu bu yazılarda, önceki yazarların kullanmaktan çekindikleri deyim ve atasözlerini kullanan aydınların halka ulaşması kolaylaşmıştır. (Enduhcerdi- Muhammedi, 1390, s. 83).

Meşrutiyet döneminde İranlı aydın ve yazarların siyasi ve toplumsal meselelerde iktidarı eleştiren yazılarında mizahın keskin dilini kullanmalarında Batılı bakış açısı ile tanışmalarının da faydası olmuştur. Bu durum onlara farklı bir boyut sağlamıştır. Dostoyavski, Edgar Allan Poe, Kafka, Jean- Paul Sartre ve Alman Nihilistleri Friedrich Nietzsche ve Hermann Hesse gibi yabancı yazarların çevirileri diktatör baskısı alandaki İranlı genç neslin ruhuyla örtüşmekteydi. Bu dönemde Meşrutiyet inkılâbı, milliyetçilik eğilimi, sömürü karşıtlığı düşünceler ve sol eleştiri anlayışının gelişmesi, halk dilini ve kültürünü bariz bir şekilde gün yüzüne çıkarmıştır. Öncelikle Muhammed Ali Cemalzade (1891-1996) ve sonra Sadık Hidayet (1903- 1953) ve Celal Al Ahmed (1923- 1969) gibi yazarların kısa öykülerinde modern anlamda mizah gelişmiştir (Enduhcerdi-Muhammedi, 1390, s. 57- 58) .

Meşrutiyet döneminde şekil alan siyasi ve toplumsal bakış açısı Rıza Şah döneminde aydın ve yazarların ürünlerinde somutlaşmaya başlasa da Rıza Şah'ın iktisadi ve siyasi gücü ile askeri otoritenin hâkim olduğu istibdat yönetimini gündend güne artırması İranlı yazar ve aydınların içine kapanmasına sebep olmuştur. İktisadi anlamda liberalizm taraftarı olan Şah, toplumsal alanda modernizasyon ve yenilik taraftarı olmasına karşın kültürel alanda değişimin karşısında durmuştur. İktisadi liberalizm edebi ve sanatsal anlamda da liberalizmi gerektirmesine karşın Şah, basın özgürlüğünü engellemiştir (Lengrudi, 1387, s. 181). Rıza Şah hukuk, eğitim ve diğer alanlarda yenilikçi, dine karşı bir nasyonalizm ile Batı taraflı bir ideoloji kurmaya çalışmıştır. Bu döneminde yabancı devletlerin işgali altında olan İran'da siyasi karışıklıklar ve yönetim zafiyeti Şah'ın ideolojisi ve uygulamalarının birbiriyle tezatlar içermesine sebep olmuştur.

II. Dünya savaşında Müttefik güçlerinin İran'ı işgal etmesi sonucunda Rıza Şah, 1941 yılında ülkeyi terk etmiştir. Yabancı güçlerin işgali altındaki İran'ı Şah'ın genç yaştaki oğlu, Muhammed Rıza Pehlevi, idare edecek güce sahip değildi. İran topraklarında varlığını sürdüren Amerika, İngiltere ve Rusya ise ülke içinde farklı gruplar tarafından desteklenmiştir. 1937 yılında tutuklanan Tudeh Partisinin kurucuları, özgür kalınca 1942 yılında partiyi kurarak dünyadaki bütün komünistler gibi Rusya'yı desteklemişlerdir. Amerika ve İngiliz taraftarları ise İran'daki en gerici kesimden liberalizm destekleyenlere kadar farklı gruplar tarafından desteklenmişlerdir. Bu dönemde komünistlerin himayesi altındaki Tudeh Partisi düzenli bir teşkilata ve belli bir plana sahip olması hasebiyle halkın da teveccühünü kazanarak belli bir güce ulaşmıştır (Foran, 1386, s. 332). Muhammed Rıza

bu süreçte siyasi güç elde etme umuduyla İngiltere'nin yanında yer almıştır. 1947 yılında kendisine suikast girişiminde bulunulmuş, daha sonradan İngilizlerin yaptığı anlaşılın bu suikast girişiminden ötürü Tudeh Partisi suçlanmıştır. Böylece askeri yönetim ilan edilmiş, yayın organlarına sansür getirilerek parti üyeleri tutuklanmıştır. Bütün bu gelişmelerin sonucunda İran ve İngiliz petrol şirketlerinin temsil ettiği heyetin aldığı karar ile İran petrolünün imtiyazları yedi yıllığına Amerika'ya verilmiştir.

1949 yılında Tudeh partisinin yayın organı “Merdum Gazetesi” Şah'a yapılan suikastla ilgili gerçekleri ifşa etmesi sonucunda on altıncı dönem seçimlerinde İran Milli Cephesi en çok oyu alan parti olmuştur. Şah'ın kendine rakip olarak gördüğü Muhammed Musaddık önderliğinde petrolün millileştirilmesi sağlanmıştır. 1940 yılından itibaren Amerika ve İngiltere İran istihbaratını ellerinde tutmaktaydı. Amerika, İran ordusuna hâkim olduğu için bir türlü millî birlik sağlanamamıştır. Amerika'nın Musaddık'ın başbakanlığına karşı çıkması sonucunda 1953 yılında darbe ilan edilerek Bağdat'a kaçan Muhammed Şah geri getirilmiştir (Lengrudi, 1387, s. 218-238).

Rıza Şah 1950'li yıllarda kanunlarla, askeri güç ve yaptırımlarla ülkedeki her türlü karşı tepkiyi bastırarak İran'da boğucu bir ortam yaratmıştır. Ülkenin işgal altında olması ve yabancı devletlerin isteklerini yaptığı sürece onu desteklemesi Hanedanın devamını sağlamıştır. Dış güçler İran'dan çekildiği her defasında Pehlevi Hanedanına karşı şiddetli direnişler görülmesine karşın 1941 yılından 1953 yılına kadar süren direnişler 1979 yılında Pehlevi Hanedanı yıkılıncaya dek sürmüştür. (Foran, 1377, s. 375).

1953 darbesinden sonra İran'da roman yazımcılığı sekteye uğramıştır. Toplumsal sorunları ele alamayan yazarlar çoğu zaman sanatsal eser üretemez duruma gelerek tercüme eserlere yönelmişlerdir. Bu dönemde roman yazımı ve konusu açısından İran romanlarından üstün durumda olan yabancı romanların tercümelerine ciddi bir yönelme olmuştur. Simin Danişverin (1921- 2012) konuyla ilgili açıklaması dikkate değerdir: “Birçoğumuz, ben de dâhil olmak üzere yaşutlarımız, tercümelerin kurbanı olduk çünkü bizim romanlarımız satmıyordu... Hepimiz yazar olacağımız yerde Batılı eserlerin mütercimi olduk” (Mir Abidini, 1387, s. 295).

Furuğ Ferruhzad'ın (1935 - 1967) yine 1340/1960 yıllarının zor koşullarında eserlerini yayınlamaya çalışan genç neslinin durumunu “İşıksız bir yola koyuldular” şeklinde yorumlamıştır (Mir Abidini, 1387, s. 418).

Muhammed Reza Pehlevi Döneminde (1941- 1978) Sansür

Hükümetin aydınlar üzerindeki tahakkümü 1345/1966 yılında Kültür ve Sanat Bakanlığına yayınevlerinin bastığı bütün kitapları denetletmek suretiyle devam etmiştir. Celal Al-i Ahmed ve Golam Hüseyin Sa'idi sansürlerin kaldırılması ve yazarlar üzerindeki baskının azaltılması için toplantı düzenleyerek dönemin başbakanı ile görüşmeler yaptılarsa da bir sonuç alamamışlardır.

Hükümete karşı kendini korumaya çalışan aydınlar “Yazarlar Birliği”ni kurmaya karar vermişler ve ilk teşebbüslerini 1346/1967 yılında gerçekleştirmişlerdir. Asıl amacı kalem ehlini kontrolü altına almak olan Şah hükümeti ise “fikir birliği oluşturmak” gerekçesiyle yazarlara Şairler Kongresini gerçekleştirmeyi teklif etmiştir. Bu duruma binaen yazarlardan oluşan dokuz kişi, devlete karşı “Yazarlar Kongresi Hakkında Beyanat” adlı bildiri ile cevap vererek devletten gelen her türlü teşebbüse karşı olduklarını

açıklamışlardır. Özgürce düşüncelerin beyan edilmesi gerektiğini ifade eden beyanname, sansüre karşı olduğunu ilan etmiştir.

1347/1968 yılında kurulan İran Yazarlar Birliği Merkezi, hükümete karşı girişilecek mücadelenin alt yapısını oluşturmak için yapılmış bir oluşum olarak algılanmıştır. İran Anayasası ve Uluslararası İnsan Hakları Beyanamesi çerçevesinde özgürlük ve milli kültürü savunan Yazarlar Birliğinin ilk seçimlerinde Simin Daneşver başkan seçilmiştir. Aleni olarak devlette karşı durmaktan sakınan birlik, aydınların kültürel değerlerin korunması için bir mücadele ve boğucu siyasi ortamına karşı bir tepki olduğu için devlet tarafından tanınmamıştır. Yazarlar Birliği toplanmalarına engel bulunduğu için toplantılar başta Celal Al-i Ahmed'in evinde olmak üzere diğer üyelerin evlerinde gerçekleştirilmiştir. İki yıl verimli faaliyetlerde bulunan Birlik sayesinde yazarlar arasında edebi ve içtimai bir bağlılık oluşmuştur. Fakat sansürlerin artması, üyelerden bir kaçının hapse düşmesi ve Celal Al-i Ahmed'in ölümü Yazarlar Birliğini yedi yıllık bir sükûta boğmuştur.

1351/1972 yılında devlet memurları kütüphaneleri kontrol altına almaya çalışmıştır. Onlarca yayınevi sahibi ve kitapçı tutuklanarak çok sayıda kitap toplatılmıştır. Milli kültürü ortadan kaldırmak için edebi dergiler yok edilerek yasaklı yazarların sayılarına yenileri eklenmiştir. Bu süreçte yazarların toplumdan kopararak bir köşeye çekilmesini hedefleyen devlet, onları daha çok para kazanacakları işlere yönlendirmeye çalışmıştır. Böyle bir ortamda aydınların nefretini yansıtan farklı bir edebi tür ortaya çıkmıştır. Nefret ve tepki içeren bu tarz eserler, toplum adına mücadele eden aydınların kimlik bunalımını yansıtmıştır. Böyle bir ortamda geçmişini bilmeyen geleceğe dair hayalleri olmayan genç nesil; gelişmiş ülkelerin edebi eserlerini taklitten öteye geçmeyen, körü körüne taklit olan eserler vermeye başlamıştır. Bu dönemde dünya edebiyatından geri olan İran edebiyatında, hatta meşhur yazarlar arasında dahi, sosyal meselelerden haberdar olmamaktan kaynaklanan bir dar görüşlülük müşahede edilmektedir (Mir Abidini, 1387, s. 416- 419).

İran'da askeri bir hükümetin iş başında olması, halka ve aydın kesime baskı uygulaması insanların düşünce ve inançlarını ifade edemeyecekleri bir duruma gelmelerine sebep olmuştur. Kalemle mücadele etmeye çalışan okuryazar kesim sıkıyönetimler, takip ve tutuklamalar sonucunda umutsuzluğa kapılmıştır. Şah hükümetine karşı parlamenter yönetim içinde çözümler arayan inkılâpçılar dahi artık meşru yollar ile bir yere varamayacaklarını anlamışlardır. Yaşanılan bu gelişmeler sonucunda yeraltında oluşan dağınık silahlı mücadeleler 1349/1970 yılında "Siyahkal"¹ olayı ile belirginleşmiştir. Siyahkal olayı en küçük siyasi hareketi dahi engellemeye çalışan hükümet ve emniyet güçlerine karşı sindirilmiş halkın korkularını yıkan bir gelişme olmuştur. Böylece aydınlar da okullarda, üniversite ve devlet dairelerinde silahlı mücadeleyi açıktan desteklemeye başlamışlardır. Nihayetinde tutuklamalar artarak zindanlar silahlı mücadeleyi destekleyen insanlarla dolmuştur (Lengrudi, 1380, s. 3). İran İslam İnkılâbına kadar uzanan bu süreç İran'da baskı ve zulmün hâkim olduğu bir dönemdir.

¹ 19 Behmen 1349/1970 yılında on üç silahlı adam Hazar Denizinin kenarındaki ormanlık bir yerde bulunan Siyahkal Jandarma Karakoluna saldırmıştır. Daha sonra bir kahramanlık vakası olarak tarihe geçen bu olay, Pehlevi Hanedanına karşı sekiz yıl sürecek mücadelenin fitilini çekmiştir (Foran, 1377, s. 592).

İran Basınında Aziz Nesin Tercümelere Hakkında

1350/1970 li yıllarda İran'da en fazla okunan Amerikalı yazar Frank Morrison Spillane'in Mike Hammer serisi, Sharlock Holmes, Margaret Mitchell, Maksim Gorki, Franz Kafka, Sadık Hidayet ve Sadık Çubek gibi yazarlar arasında Aziz Nesin de yer almaktaydı. Özellikle Reza Hemrah'ın Aziz Nesinden çevirdiği "Şimdiki Çocuklar" ve Pehme"² adlı eserleri çok ilgi görmüştür (Kargari, 2015, 1). Aziz Nesin'in eserlerini çeviren mütercimler arasında özellikle Reza Hemrah, bu dönemde dikkat çekmektedir. İran'da ilk kez Aziz Nesin'in eserlerini çeviren Hemedanlı mizah yazarı Reza Hemrah'tır. Hemrah'ın cep kitabı şeklinde ucuz fiyata piyasaya sürdüğü Nesin'in kitapları oldukça ilgi görmüştür (dw.com, 2015, s. 2). Aynı şekilde Reza Hemrah Aziz Nesin'in "Namus Gazı" adlı kitabını, sokak ağzıyla kısa hikâye şeklinde yayınlamıştır. İran'da pek çok insan, Türkiye'yi Aziz Nesin'in o dönemde yapılan tercümelereyle tanımıştır. Yapılan bu tercümeleler sayesinde İran halkı, Türkiye ve İran insanının birçok ortak noktası olduğunu görmüş, Aziz Nesin'i İran toplumunda bir İranlı yazar kadar benimseyerek sevmiştir (Tahlilrooz, 2015, s. 1).

Aziz Nesin tercümelere 1960'lı yıllar itibariyle genellikle Reza Hemrah tarafından yapılmıştır (Qoqnoosp, 1395). Özellikle İran İslam devriminden önce Reza Hemrah çevirileriyle ile ön plana çıkan Aziz Nesin'in eserleri; Ahmed-i Şamlu, Semın Bağçeban ve Samed Behrengi gibi ünlü şair, yazar ve mütercimler tarafından da Farsçaya çevrilmiştir. Özellikle Samed Behrengi'nin 1344/1965 yılında "Biz Eşekler" adı altında yayınladığı mecmuanın sansüre uğraması Aziz Nesin'in bugün İran'da orta yaş üzeri neslin çok iyi tanıdığı ve bildiği bir Türk mizah yazarı olmasında etkili olmuştur (Samedbehrengi, 2016, s. 1).

Günümüzde Reza Hemrah'ın Aziz Nesin çevirileri hakkında İran basınında bazı eleştiriler yapılmaktadır. 2016 yılında Aziz Nesin'in "Sizin Memlekette Eşek yok mu?", "Mahmud ve Nigar" ve "Çatıdaki Deli" adlı eserlerinin mütercimi Arslan Fasihi, Reza Hemrah'ın bir söyleşisinde kendi yazılarını Nesin adına yayınladığını ifade ettiğini belirtmektedir. Bu iddiaya göre Reza Hemrah özellikle İran İslam İnkılabından önce İran toplumunu daha rahat eleştirebilmek için yazılarını Türkiye'de sosyal konuları eleştiren Nesin'in eserleri üzerinden yayınlamıştır. Fasihi, Hemrah'ın kendi adına yayınladığı eserleri birkaç yıl art arda yasaklanınca onun da çareyi yazdıklarını, daha önce hiçbir eseri Farsçaya çevirmemiş olan Aziz Nesin'in adına bastırmakta bulunduğunu belirtmektedir (Etemadnewspaper, 2016, s. 4). İran'ın çok okunan gazetelerinden olan Hemşehri gazetesinde yaptığı söyleşide Fasihi, bir arkadaşının konuyla ilgili olarak kendisine, Hemrah'ın aslında Türkçe bilmediğini ve arkadaşlarının yardımıyla okuduğu Nesin kitaplarından ilham alıp, kendi hayal gücünün de kullanarak Nesin'in eserlerini kendi kurgusuyla yeniden yazdığını ifade etmektedir (Hamşehri, 1395, s. 1). Arslan Fasihi kendisinin de çevirisini yaptığı Aziz Nesin'in "Mahmud ve Nigar" adlı eserini Hemrah'ın bire bir tercüme ile değil de serbest bir şekilde Farsçaya aktardığını iddia etmektedir (Etemadnewspaper, 2016, s. 4).

² Söz konusu kitap Aziz Nesin'in "Tek Yol" adlı kitabıdır. Kitabın ismi "Pehme" yani "Enayi" şeklinde değiştirilmiştir. Kitabın İran Milli Kütüphanesine kayıt yılı 1968 gözükmektedir. Orijinal eserin 1978 yılında yayımlandığı düşünüldürse bilgiler birbiriyle örtüşmemektedir.

Reza Hemrah'ın yaptığı çevirilere bir eleştiri de Aziz Nesin'in birçok öyküsünü Farsçaya çeviren Semin Bağçeban adlı mütercim tarafından gelmektedir. İran'da Aziz Nesin'in eserlerini çeviren ciddi mütercimlerinden biri olarak tanınan Semin Bağçeban, aynı zamanda Nazım Hikmet'tin eserlerini ilk kez Farsça çeviren mütercim olarak bilinmektedir (Işık, 2015, s. 166). Semin Bağçeban 1384/2005 yılında Aziz Nesin'in ölümü münasebetiyle BBC Farsi adlı radyoda yaptığı söyleşide Aziz Nesin ile ilgili değerlendirmede bulunmuştu. Bağçeban, söyleşide İran'da çok sayıda mütercim tarafından çevrilen Nesin'in kitaplarının en fazla Reza Hemrah'ın çevirileriyle tanındığını ifade etmiş ve onun yaptığı tercümelemlerin yanlışlarla dolu olduğunu, oradan buradan derlendiğini sözlerine eklemiştir (BBC, 2013).

Bağçeban BBC Farsi'de yaptığı röportajda Aziz Nesin'in ile 35 yıllık arkadaşı olduklarını ifade etmektedir. İran'da Aziz Nesin'in çok iyi tanınmasını Türkiye ve İran'ın ortak dertlerinin olmasıyla ilişkilendiren Bağçeban, Türkiye ve İran'ın iktisadi, siyasi ve toplumsal olarak ortak noktalarının olduğunu belirterek Nesin'in toplumsal sorunları çok iyi yansıttığını belirtmektedir. Kendisi de Nesin'in eserlerini Farsçaya çevirirken İranlı okuyucuyu dikkate aldığını, okuyucunun eseri okuduğunda yabancılik hissetmemesi için çaba harcadığını sözlerine eklemiştir (Bbc, 2013).

Reza Hemrah ile ilgili ifade edilen bu iddialar üzerine onun Aziz Nesin'in Tek Yol adlı eserinin incelemesi yapılmıştır. Yapılan bu incelemede Hemrah'ın tercümesinde olaylar bağlamında Aziz Nesin'in romanına sadık kalınmasına karşın anlam bağlamında eserde ciddi bir değişim yapıldığı görülmüştür. Gideon Toury'nin Erek Odaklı Çeviri Kuramı ışığında incelenen tercüme eserin, metinsel ve matriks normlar açısından kabul edilebilirlik sınırlarını zorladığı tespit edilmiştir (Işık, 2016, s. 319).

Arslan Fasihi Etemad gazetesinde yaptığı söyleşide, Aziz Nesin'in kitaplarının Farsçaya çevrildiği dönemde İran'da Hüsrev Şahani, Abbas Pehlevan ve Feridun Tonkabeni gibi mizah yazarlarının da gündemde olduğunu ve bu kişilerin eserlerinde Nesin'in öykülerini anımsatan birtakım unsurlar bulunabileceğini belirtmektedir (Etemadnewspaper, 2016, s. 4).

Aziz Nesin'in 1340/1960'lı yıllarda çok ilgi görmesi bazı yayınevlerinin onun adını kullanarak ona ait olmayan öyküleri Aziz Nesin'in adına yayımlamalarına sebep olmuştur (sobh.com: 1395, s. 1). Nesin'in kitaplarını çeviren mütercimlerden bazıları Reza Hemrah'ın yaptığı tercümelemlerin yanlışlar içermesi hasebiyle Nesin'e zarar vererek İran halkının onu yanlış tanımasına ve doğru düzgün mütercimmin onun eserlerine yönelmemesine sebebiyet verdiğini iddia etmektedirler (Dw.com, 2015).

Arslan Fasihi İran'da son otuz yıldır Nesin'in etkisi azalırken yeniden kitaplarının çevrilmeye başlamasının İran'da acaba eski etkisini yeniden yakalayacak mı diye merak uyandırmaya başladığını belirtilmektedir (Etemadnewspaper, 2016). Çünkü Aziz Nesin'in "Şimdiki Çocuklar Harika" adlı kitabının 2015 yılında Davud Vefayı adlı mütercim tarafından yapılan tercümesi kısa sürede beşinci baskısını yapmıştır (Khabarfarsi, 1395, s. 1). Aynı şekilde 2016 yılında yazarın "Sizin Memlekette Eşek yok mu?", "Mahmud ve Nigar" ve "Çatıdaki Deli" adlı üç ayrı eseri İranlı okuyucuyla buluşmuştur. Arslan Fasihi Aziz Nesin'in kitaplarına olan ilgiyi İran Cumhurbaşkanı Hasan Ruhani'nin ülkede uygulanan sansürü kaldırmasıyla ilişkilendirmektedir (İbna.ir, 2016, s. 2).

“Aziz Nesin’in Eserlerini İnceleme ve Eleştirme Oturumu”nda Nesin’in kitaplarını çeviren mütercimlerden Davud Vefayı, güçlü mizah eserlerinin baskı altında olan toplumlardan çıktığını ifade etmektedir. Aynı oturumda bulunan İran mizah yazarı ve araştırmacısı Roya Sadr, 1362/1983 yılında İran’da Nesin’in kitapları yasaklandığı için yeni neslin onu tanımamasına karşın toplumsal eleştiri alanında Nesin’in 1340/1960 ve 1350/1970’li yıllarda İran’da etkili isimlerden olduğunu ifade etmektedir (Shaparakdaily, 1395, s. 2). Aynı oturumda konuşmacı olan Aziz Nesin’in “Boşuna Yağıyor Bu Yağmur” adlı şiir kitabını 2014 yılında çeviren Mojgan Devletabadi, çocukken tanıştığı Nesin kitaplarını Farsçasından defalarca okuduğunu, Türkçe öğrendikten sonra ise diğer kitaplarını Türkçelerinden okuduğunu belirtmektedir. Mojgan Devletabadi önceleri sadece gülmek için okuduğu kitapların aslında hayatın acı yönlerini gülmeceler ile beyan ettiğini sonradan anladığını ifade etmiş, Nesin’in ölüm, keder, aşk ve çocuklardan bahseden şiirlerini okuduktan sonra onları çevirmeye karar verdiğini ifade etmiştir. Devletabadi Nesin’in kitaplarının diğer dillere çevrildiğini fakat en fazla Farsçaya çevrildiğini de sözlerine eklemiştir (İkitab, 2016).

Aziz Nesin’in Öykü Ve Romanları Hakkında

Aziz Nesin’in İran’da özellikle öykü ve romanları oldukça ilgi görmüştür. Bu bölümde İran’da Aziz Nesin’e olan ilginin sebebini anlamak için onun düşünce yapısını ve eserleri genel bir bakış açısıyla kısaca değerlendirilecektir.

Aziz Nesin belli bir siyasi duruşu olmasına karşın kendisini belli bir guruba ya da partiye tam anlamıyla ait hissetmemiştir. Belli bir ideolojinin sözcüsü olmayı uygun görmeyen yazar, 1945 yılında Türkiye Sosyalist Partisi’ne üye olsa da iki ay sonra partiden ayrılmıştır (Şahin, 2012, s. 4). Yazar kendisinin bir ekip insanı olmamasını çevresini eleştirmesine bağlamıştır. Bunun için de toplumcu mücadeleyi de tek başına, bireysel olarak, üstlenmiştir (Kabacalı, 1995, s. 75). Güdümlülüğü, yazarın sorumluluğunun doğrultusunda kendine bir yol tutturması olarak anlayan Nesin, sınıfsal bilinci olan her yazarın ister istemez güdümlü olduğunu, kendi kendini güdümlendiğini düşünmüştür. Ona göre bir sanatçıyı güdümlü kılmak hiçbir politikacının haddi değildir (Kabacalı, 1995, s. 51). Yoksul bir aileden geldiği için toplumsal adaletsizliklere her zaman karşı çıkan Nesin, ideolojik olarak sosyalizmle sonradan tanışmış ve onu benimsemiştir (Kabacalı, 1995, s. 75).

Nesin öykülerinde toplumsal sınıflı bir yapı görerek, toplumdaki alt ve üst yapı unsurları arasındaki farklılıkları ortaya koymuştur. Halktan insanların yaşamlarını ele alırken temelinde devletin uygulamalarının yarattığı sorunlara karşı halkın tutumunu gözler önüne sermiştir. Aziz Nesin’in toplumsal gerçekçi sanat anlayışı, toplumun içinde bizzat ortaya çıkan sorunların sınıfsal çatışmalar üzerinden zıtlıklar kullanılarak anlatımıyla somutlaşmıştır. Bu şekilde sosyal adaletsizliğin farkına varılmasını ve toplumun aksayan yönlerinin düzeltilmesini amaçlamıştır (Şahin, 2012, s. 513). Nesin; ezen- ezilen, zengin-fakir, şehirli- köylü gibi zıtlıklarla çatışmanın yarattığı olaylar üzerinden sosyal eleştiri yapmış, Türkiye’de üst sınıfın çıkarlarına hizmet eden bozuk düzenin, kökten değişmesi gerektiğini savunmuştur (Şahin, 2012, s. 9).

Egemen sınıfların yalnızca güldürü için güldürü niteliğindeki mizahında, halk gülmecesinin aksine, çağını ve toplumunu anlatan eserler yok denecek kadar azdır. Aziz

Nesin hikâye ve romanları devlet ve birey arasındaki çatışmayı yansıtırken belli bir tip üzerinde durduğu romanları toplumdaki ve siyasetteki çarpıklıkları gözler önüne sermiştir. Bazen kişisel ilişkilerde, bürokrasi, sistem ve bazen de kişinin kendi içindeki çatışma farklı yönleriyle ele almıştır. Türk toplumundaki çarpık yapıları, siyasetteki yozlaşma ve bozuklukları dile getiren Nesin'in Demokrat Parti dönemindeki eleştirileri belirgin olsa dahi Türkiye'deki her türlü siyasi düşüncüyü yermekten geri kalmamıştır (Buğrul, 2004, s. 147). Dönemin siyasi ve toplumsal olaylarını yansıttığı eserlerinde mizahi bir dil kullanmıştır. Sıra dışı ve aykırı üslubu eleştirilere maruz kalsa da kabul görmüştür (Buğrul, 2004, s. VII)

İçinde bulunduğu zor hayat koşulları neticesinde mizaha yönelen Aziz Nesin, geleneksek Türk halk kültüründen beslenmiş ve çağdaş dünya insanının sorunlarını ele almıştır. Nesin gülmeceyi bir araç düşünmeyi ise amaç olarak görmüş, güldürürken insanı düşündürmeye sevk etmek istemiştir (Kabacalı, 1995, s. 42).

Nesin'e göre bazı durumlarda toplum, gülmeceye gereksinim duyar. Böyle durumlarda yazarın kişisel yetenekleri ve gülmeceye olan yatkınlığı bu toplumsal gerekliliğe cevap verir. Ona göre toplumun gülmeceye gereksinimi olmadığı dönemlerde gülmece edebiyatı başarılı olmaz. Aynı şekilde yazar yetkin değilse yapmacık ve zorlama gülmece ürünleri ortaya çıkar (Nesin, 1973, s. 45).

Belli bir zamana bağlı halk gülmececi, ait olduğu çağ ve toplumundaki insanların çatışmalarından ölümsüz nitelikte sonuçlar ve yargılar ortaya koyduğu için kalıcı bir değer taşımaktadır. Anlatılan gülmeceler, insan tabiatında bulunan korkaklık ikiyüzlülük, kalleslik gibi her zaman geçerli olan kusurları içerdiğinden gülmeceler zaman aşımına uğramamakta ve evrensel değerlere ulaşmaktadır (İspir, 2006, s. 43). Yoksulluk içinde büyüyen Aziz Nesin'in halk mizahını seçmesi içinde yaşadığı dönemin ve koşulların bir sonucu olarak görülebilir. Zira mizah anlayışının ortaya çıkışı dönemin ekonomik, kültürel, sosyal özellikleri birbirini etkileyen eş zamanlı süreçlerdir (İspir, 2006, s. 275).

Şiir, öykü, roman, oyun, yergi ve günlük gezi gibi edebiyatın birçok türünde eserler veren Aziz Nesin, mizah ve yergi yoluyla toplumu aydınlatmaya çalışmıştır. Aynı zamanda devlet ve hükümet büyüklerini kıyasıya eleştirdiği eserlerinde insanlara ders vererek ağlanacak hallerine güldürmüştür (Kolcu, 2009, s. 198).

Kısa öyküler ile toplumun daha fazla aksak yönünü eleştirebilme fırsatı bulduğu için Nesin'in öykü sayısı, diğer eserlerine oranla daha fazladır. Buna karşın roman yazmayı da ihmal etmemiştir. Öykülerinde olduğu gibi romanlarında da toplumun aksak yönlerini, halkın günlük yaşamındaki çelişkili durumlarını gözler önüne sermiştir. Romanlarında oluşturduğu tipler sayesinde hem toplumun aksak yönlerini hem de çelişkili, gülünç durumlarını somutlaştırmıştır. İçinde yaşadığı toplum oldukça fazla mizah unsuru taşıması onun mizah yaratmak için çok çabalamasına gerektirmiştir, mizah kendiliğinden ortaya çıkmıştır (İspir, 2006, s. 51).

Nesin'in hemen bütün öykülerinde devletin kurumsal yapısı, iktidar ve bürokrasisine karşı sıradan vatandaşın duyduğu soğukluk güven eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Öykülerinde uygulamada çarpıklıklar ile dolu bürokrasi, vatandaşın karşısında bir engeldir. Devlete güvenmeyen birey, sebebi eğitim kurumlarını yetersiz görmektedir. Resmi kurumlarla ve kişisel ilişkilerde sorun yaşayan birey sorunlarını aşamayınca artık toplumun ve diğerlerinin yerine sadece kendi çıkarını düşünmeye başlar.

Çıkar ilişkisi giderek birçok alanda baş gösterdiğinde artık normal olarak algılanmaya başlar. Hatta bu normlara uymayan bireyler toplum tarafından hor görülmeğe başlar. Çarpık bir anlayışla şekil alan devlet- birey ilişkisinde rüşvetin yeterli olmadığı yerlerde iltimas devreye girer (Buğrul, 2004, s. 14-24). Nesin'in öykü ve romanlarında bireyin üst üste gelen basit sıkıntıları gün yüzüne çıktıkça toplum bu durumdan etkilenir. Kişisel sorunlar çözülmeyince bireyin devletle olan bağı giderek zayıflar ve güven duygusu zedelenir. Nesin devlet- birey arasındaki güven sorununda daha çok devleti kusurlu görmüştür. Bu sorunu çözenin yolunun ise öncelikle sorunu teşhis etmekten geçtiğine inanır. Öykü ve romanlarında yazarın teşhis ettiği sorun genellikle tespit düzeyinde kalmış, çözüm yolu tespit edilmemiştir (Buğrul, 2004, s. 61-188).

Nesin'e göre öykü, roman ve oyunda ulusallık; bir insanın herhangi bir durum karşısında kendi ulusal özelliğine uygun, özgün davranışlarını yansıtmasıdır. Ona göre, insanlar taşıdıkları ulusal özellikler yanında sınıfsal özellikler de taşır. Bu yüzden bir edebiyatın ulusal olabilmesi için yansıtılan kişinin ulusal ve sınıfsal davranışlarını da göstermesi gerekir. İnsanda değişmeyi yansıtmak diye tanımlanan evrensel edebiyat; bütün insanlarda kalıcı olan aşk tutkusu, üreme içgüdü ve ölüm gibi duyguların bile dışa vurulması uluslara ve sınıflara göre değişmektedir. İnsanda en geç değişen şey insanın ulusal ve sınıfsal özelliğini gösteren davranışlarıdır. Bu nedenle de evrensel olabilmek için ulusal olmak gerektiğini düşünen Nesin (Kabacalı, 1995, s. 58) , toplumun çoğunluğunu oluşturan sıradan halkın insanlık hallerini konu edinmiştir.

Aziz Nesin Türkiye'de siyasal baskının hâkim olduğu, toplumun bunalımlı dönemlerinde yaptığı yayınlarla edebiyat ve siyasal alanda eleştiri yolunu açmıştır. Özellikle Markopaşa dergisiyle hükümetin tepkisini çekmiştir (Kabacalı, 1995, s. 92).

Bu bağlamda sıkıyönetim koşullarında düşüncesini söylemenin mümkün olmadığı Şah döneminde gülmeceye ihtiyacı olan İran toplumu Aziz Nesin'in gibi yazarların tercüme eserleriyle bir anlamda kendilerini ifade edebilmiştir. Özellikle Nesin'in devlet-toplum bazındaki zıtlıkları ortaya koyan eleştirileri İranlı okuyucu açısından tanındıktır.

Aziz Nesin'in İran'da yapılan tercümelerinin mahiyeti birebir bu tercümelerin incelenmesiyle ortaya çıkacaktır. Aşağıda Aziz Nesin'in İran'da tercüme edilen eserlerinin fihristi verilerek yazarın en fazla hangi yıllarda ilgi gördüğü anlamlandırılmaya çalışılacaktır.

Aziz Nesin'in Farsçaya çevrilen eserleri; Şiirleri, Romanları, Köşe Yazıları ve Hikâyeleri tür olarak dört başlık altında sınıflandırılmıştır. Aynı zamanda tercüme eserleri *Reza Hemrah Tercümeleri* ve *Diğer mütercimlerin tercümeleri* şeklinde iki başlık altında listelenmiştir. Bu şekilde bir sınıflandırmaya gidilmesinin sebebi Reza Hemrah'ın Aziz Nesin tercümelerinin neredeyse yarısını oluşturmasına karşın üzerinde birtakım şaibelerin olmasındandır.

Tercüme eserlerle ilgili bilgiler sırasıyla mütercimim soyadı, adı, tercümesi yapılan eserin yayımlandığı tarihi, eserin adı, sayfa sayısı, yayımlandığı şehir ve yayımevi bilgisi verilecektir. Gerekli durumlarda parantez içi bilgiler eklenecektir. Yayın yılı ve yeri belli olmayan eserler soru işareti ile gösterilecektir.

Aziz Nesin'in İran'da Tercüme Edilen Eserlerinin Fihristi

Şiirleri

- 1- Yunan, Resul, (1374/1995), “*Şi'irha-yi Aziz Nesin*” (*Aziz Nesin Şiirleri*) 2. baskı 1386/2007, 3.baskı 1389/2010, s.32, Tahran: Meşki.
- 2- Devletabadi, Mojgan, (1393/2014), “*Beyhude Mibared İyn Baran*” (*Boşuna Yağıyor Bu Yağmur; Dünya Şiirlerinden*), s. 157, Tahran: Neşr-i Çeşme.

Romanları

- 1- Hemrah, Reza, (1345/1966) “*Muhore*” (*Saçkaran*), (2.baskı) s. 263, Tahran: Eşrefi. (3.baskısını bilinmeyen bir tarihte Tahran'da İntişarat-ı Peyruz yapmıştır).
- 2- Hemrah, Reza, (1347/1968), “*Pehme*” (*Enayi*), s. 292, Tahran: Fıruği.
- 3- Hemrah, Reza, (1348/1969), “*Çahan*” (*Zübük*), s. 405, Tahran: Fıruği. (Tebriz'de de bilinmeyen bir tarihte basılmıştır).
- 4- Emimi, Cebbar, (1387/2008), “*Mu o Horke*”, (*Saçkaran*), s. 265, Senendec: ?
- 5- Vefayi, Davud, (1394/2015) “*Beççeha-yi Emruz Me'rekend*” (*Şimdiki Çocuklar Harika*), s.200, Tahran: Merkez.

Köşe Yazıları

- 1- Golkariyan, Kadir, (1371/1992), “*Maşin-i Sohengu*” (*Nutuk Makinesi*), s. 143, Tebriz: Yaran.

Hikâyeleri

Reza Hemrah Tercümeleri

- 1- Hemrah, Reza, 1345/1966“*Tebge Mokarrerat*” (Tıpkı Antlaşmada Olduğu Gibi; Hikâye Mecmuası), 3. Baskı, s. 160, Tahran: Buali.
- 2- Hemrah, Reza, (1346/1967), “*Taksi-yi Panc Riyali*” (Beş Riyallik Taksi) s. 157, Tahran: İntişarat-ı Buali.
- 3- Hemrah, Reza, (1346/1967)“*Hatırat-ı Yek Teb'idi*” (Bir Sürgünün Hatıraları), 2.baskı, s. 206, Tahran: Donya-yı Kitab.
- 4- Hemrah, Reza, (1347/1968), “*Ma Merdom-i Mugallidi Hastim*” (Biz Taklitçi bir Milletiz, Türk Mizah Hikâyeleri) , s. 279, 3. Baskı, Tahran: Kitab-Furuşi-yi Fıruği.
- 5- Hemrah, Reza, (1347/1968), “*Padaş-i Ahersal:*”,s. 158, Tahran: Kitab-Furuşi-yi Fıruği.
- 6- Hemrah, Reza, (1347/1968) , “*Beççeha-yi Aherzeman*” (Şimdiki Çocuklar Bir Harika) 2.baskı, s. 258, Tebriz: Sa'idi .
- 7- Hemrah, Reza, (1347/1968) “*Meger To Memleket-i Şoma Har Nest?!*” “(Yoksa Sizin Memleketinizde Eşek Yok Mu?) (2.baskı), s. 256, (3.baskısını da yapmıştır). Tebriz: ? .
- 8- Hemrah, Reza, (1347/1968) “*Meger to Memleket-i Şoma Har Nest!*” (Yoksa Sizin Memleketinizde Eşek Yok Mu?) s. 256, ? : Kitabferuşi-yi Ğarigi.
- 9- Hemrah, Reza, (1348/1969) “*Hizb-i Keramet ve Hizb-i Selamet*” (Keramet Partisi ve Selamaet Partisi), 2.baskı, s. 222, Tebriz: Hekmet
- 10- Hemrah, Reza ,(1348/1969) , *Gozareş-i Mahremane*” , s.188, Tahran: ? .

- 11- Hemrah, Reza, (1350/1971)“Deleton Mihad Milyunerşin”(Milyoner Olmak İstiyorsunuz) s. 283, (Bu hikâyelerin ilk baskıları “Sepid u Siyah, Omid-i İran ve diğer dergilerde yayınlanmıştır) 3. baskı, çev: Reza Hemrah.
- 12- Hemrah, Reza, (1351/1972), “Daru-yi Bi-Habi! Yek Ruz Ham Nobet-i Ma Mişe,” (Uykusuzluk Hapı! Bir Gün Sıra Bize de Gelir), s.168. Tahran: Peyruz.
- 13- Hemrah, Reza, (1351/1372), “Maraz-i Gand” (Şeker Hastalığı), s. 164, Tahran: Firuği.
- 14- Hemrah, Reza, (1353/1974), “Gelgelek” (Gıdıgıdı), s. 244, Tahran: Firuği.
- 15- Hemrah, Reza, (1355/1976), “Kart-ı Tovsiye ve Şanuzdeh Tenz-i Hoşmeze-i Diger” (Tavsiye Mektubu ve On Altı Tatlı Mizah Öyküsü), s. 246, Tahran: İntişarat-ı Peyruz.
- 16- Hemrah, Reza, (1357/1978), Karçak Kon, s. 211, Tahran: Piruz.
- 17- Hemrah, Reza, (1360/1981), “Mofthoriha-yi Por Moddei” (Uyanık Beleşçiler), s. 206, Tahran: Aref.
- 18- Hemrah, Reza, (1360/1981), “Gusfendi ki Gorg Şod” (Kurt Olan Koyun),s. 207, (1368/1989 yılında aynı yayınevi tarafından 5. baskısını yaptı.) Tahran: Tusen.
- 19-Hemrah, Reza, (1360/1981), “Hatrat-ı Yek Morde” (Bir Ölünün Hatıraları), s. 215, (1364/1985’te 5. Baskısını yapan eserin 1368/1989 yılında 5. baskısını yapmıştır), Tahran: Tusen.
- 20- Hemrah, Reza, (1360/1981), “Beli Gorban, Çaşm Gorban” (Evet Efendim, Başüstüne Efendim), s. 208, Tahran: Tusen.
- 21- Hemrah, Reza, (1359/1981), “Ademha-yi Bişinasname”, (Kimliksiz Adamlar), s. 366, Tahran: Aref .
- 22- Hemrah, Reza, (1368/1989), “Nerhha Ruz be Ruz Balater Mire” (Fiyatlar Gittikçe Yükseliyor), s. 207, Tahran: Tusen.
- 23- Hemrah, Reza, (1368/1989), “Be Hatere Çi Ba man Ezdevac Kardi” (Neden Benimle Evlendin), s. 203, 4. Baskı, Tahran: Tusen.
- 24- Hemrah, Reza, (?) “Aşk-ı Ateşin” (Ateşli Aşk), s. 270, Tahran: ? .
- 25- Hemrah, Reza, (?) “Çizi ki Avaz Dare Gelle Nedare”, s. 184, Tahran: ? .
- 26- Hemrah, Reza, (?) “Damad-ı Ser-hane” (İçgüveyi), s. 240, Tahran: Firuği.
- 27- Hemrah, Reza, “Hari ki Madal Girift” (Madalya Alan Eşek), s. 219, Tahran: ? .
- 28- Hemrah, Reza, (?) “Kolah-i Damadi” (Damatlık Şapkası), s. 239, Tahran: ? .
- 29- Hemrah, Reza, (?) “Merd-i Şargi”, (Doğulu Adam; 25 Hikâyeden Oluşan Hikâye Mecmuası) s. 243, Tahran: ? .
- 30- Hemrah, Reza, (?) “Partibazi”,s. 172, Tahran: ? .
- 31- Hemrah, Reza, (?) “Seyhatname”, (2. Baskı) s. 228, Tahran: Donya-yi Daneş.
- 32- Hemrah, Reza, (?) “Tesviye-yi Hesab”, s. 204, Tahran: ? .
- 33- Hemrah, Reza, (?) “Ademha-yi Avazi” (Başboş İnsanlar: yirmi kısa hikâye), s. 224, Tahran: ? .
- 34- Hemrah, Reza, (?), “Be man çe Merbute!!” (Beni Ne İlgilendirir) , s. 223. Tahran: Donya-yi Daneş.
- 35- Hemrah, Reza, “Be man çe Merbute!!”(Beni Ne İlgilendirir), s. 233. Zencan: ? .
- 36- Hemrah, Reza, (?), Gerdenkoloftha” (Ensesi Kalınlar), s. 230, Tahran: Piruz.
- 37- Reza Hemrah, (?) “Erzeş-i Şerafet” (Şerefın Değeri), s. 240. ? .

- 38- Hemrah, Reza, (?) “Zen-i Vesvasi az Aziz Nesin” (Aziz Nesin’den Vesveseli Kadın) , s. 239, Tahran: ? .
- 39- Hemrah, Reza, (?) “Zen-i Behanegir” (Kendisine Yaşam Uyduran Kadın) , s. 174, Tahran: Dünya-yı Kitab.
- 40- Hemrah, Reza, (?) “Arus-i Mahalle”, s. 216, Muessese-yi Çap u Tahran: İntişarat-ı Piruz.
- 41- Hemrah, Reza, (?) Hoda Bad Nede, s. 256 Tahran: Donya-yı Kitab.
- 42- Hemrah, Reza, (?) “Bela-yi Apartumaneşini”, (Apartmanda Oturmanın Sıkıntıları), s. 220, Tahran: ? .

Diğer Mütercimlerin Tercümeleleri

- 1- Behrengi, Samed (1344/1965), Ma Olağha” (Biz Eşekler: Aziz Nesin’den seçme hikâyeler), s. 208, Tebriz.
 - 2- Samimi, Pervin Tahran (1347/1968), “Şehirdar-i Numune”, (Örnek Vatandaş”, s. 144, Tahran: Etai.
 - 3- Marandi, Maksud Feyz , (1347/1968), “Mehman-ı Amrikayi” (Amerikalı Misafir) s.160 Tahran: Etayi.
 - 4- Samimi, Pervin, (1347/1968), “Vazife-yi Milli”, (Vatani Vazife) s.160, Tahran: Etayi.
 - 5- Bağçeban, Semin, (1347/1968), “Felan Felan Şodeha: 21 Hikâyeden oluşan Hikâye Mecmuası” s. 237, Tahran: Sipehr.
 - 6- Marandi, Maksud Feyz, (1347/1968) “Pesandaz-i Karmend”(Memurun Birikimi), 2.baskı, s. 196, Tahran: Bu Ali.
 - 7- Marandi, Maksud Feyz, (1347/1968), “Parvend-i Edari” (İdari Dosya) , s. 140, Tahran: Etayi.
 - 8- Samimi, Pervin, 1347/1968) “Zinde Bad Vatan” (Vatan Sağolsun), s. 141, Tahran: Etai
 - 9- Samimi, Pervin, (1347/1968), “İcareneşin” (Kiracı) s. 144, Tahran, Muessese-i Matbuati Etai.
 - 10- Samimi, Pervin, (1347/1968), “Şehirdar-i Numune” (Örnek Vatandaş), s. 157, Tahran.
 - 11- Feyz, Merendi,(1348/1969), “Yak Hareci dar İstanbul” (İstanbul’da bir Yabancı), s. 144, Tahran: Etai.
 - 12- Şamlu, Ahmed, (1351/1972) Zehr Hand” (Acı gülüş), s.124, mizah mecmuası: Aziz Nesin ve Diğerleri), Tahran: Kitab-i Movc.
- (Şairin hayattayken “Zehr-i Hand” adı ile yayınlanan eseri ölümünden sonra yabancı yazarlardan yaptığı bütün tercümeleleri eklenerek “Tercüme Kısa Öykü ve Hikâyeler” adı altında yeniden yayınlanmıştır. İkinci baskısını 1384/2005 üçüncü baskısını 1387/2008’de yayınlanan eserde Aziz Nesin’in de kısa hikâyeleri yer almaktadır).
- 13- Bağçeban, Semin, (1351/1972) “Divane-i Yeki Sad Lire”, (Yüz Liraya Bir Deli) s. 238, Tahran: Merkez-i Neşr-i Sepehr.
 - 14- Bifun, Muhammed, 1354/1975) Telgrafi az Bulgarestan, s. 119, Tahran: 13- Donya-yı Daneş.
 - 15- Ferzane, Muhammed Ali, (1357/1978), Çonin Bude amma Çonin Nehahed Buved, (Zendeginame), s. 247, Tahran: Ferzane.

- 16- Bağçeban, Semin, (1357/1978), “Hayvan ra Destkem Negir” (Hayvan Deyip de Geçme; Türk Mizah Hikâyeleri) , s. 246, Tahran: Emir Kebir.
- 17- Bağçeban, Semin, (1361/1982), “Falán Falán Şodeha”, s. 176, Tahran: 17- İntişarat-ı Hamgam.
- 18- Bağçeban, Semin, 1361/1982, “Be Taraf-i Eşfel-i Safelin” (Eşfeli Safilin Tarafına doğru), s. 238, Tahran, Hemegam.
- 19- Daneşver, Aşğér, (1364/1985) , “Her-i Morde”(Ölmüş Eşek), s. 159, Tebriz: Telaş.
- 20- İlhanzade, Mustafî, (1369/1990), Hokkabaz (İbrahim Zebuk), s. 372, ?
- 21- İlhanzade, Mustafî, (1370/1991), “Pehlivan-ı Penbe: Mecmua-i Çehardeh Dastan-ı Kutah ve Tenzamiz”, s. 203, Tebriz: ? .
- 22- İlhanzade, Mustafî, (1371/1992), Hokkabaz (İbrahim Zebuk), s. 372, Tebriz: Zerkalem.
- 23- İlhanzade, Mustafî, (1371/1992), “Pehlivan-ı Penbe: Mecmua-i Çehardeh Dastan-ı Kutah ve Tenzamiz”, s. 203, Tebriz, Zerkalem.
- 24- Golkariyan, Kadir, (1371/1992), “Çegune Hodkoşi Kardam?”(Nasıl İntihar Ettim), s. 142, Tebriz: Yaran.
- 25- Golkari, Kadir, (1371/1992), “Dom-i Seg” (İt Kuyruğu), s. 142, Tebriz: Yaran.
- 26- İlhanzade, Mustafî, (1371/1992), “Pehlivan-ı Penbe: Mecmua-i Çehardeh Dastan-ı Kutah ve Tenzamiz”, s. 203, Tebriz: Zergalem.
- 27- Ahadiniya, Naser, (1371/1992), “Har Sadrazam” s.134, Tebriz: Aşına.
- 28- Agapur, Sadif, (1380/2001) , “ Yek Divane Ruy-i Bam Refte!” (Damda Deli Var) , s.141, Tahran: Agapur.
- 29- Agapur, Sadif, (1380/2001), “Ferar az İstanbul” (İstanbul’dan Kaçış), s.152, 30- Tahran: Agapur.
- 30- Agapur, Sadif, (1380/2001), “Zen Begir Harfhayi!” (Mizah Hikâyeleri Mecmuası), s.152, Tahran: Agapur.
- 31- Vefayi, Davud, (1380/2001), “Man ham yak Ruz Beche Budam” (Ben de Bir Zamanlar Çocuktum), 2. baskı 1382, s. 97, Tahran: Neşr-i Mitra.
- 32- Bağçeban, Semin: Veliyullah, Asefi, Derleyen: Hamid Reza Monacati. (1381/2002), “Donya-yi Varune: Mecmua-i Pencah Dastan-ı Tenz” (Tersine Dünya: 50 Hikâyesinden oluşan Mizah Mecmuası), s. 424, Tahran: Cami.
- 33- Behrengi, Samed, (1382/2003), “Zendeabad Kanun” (Yaşasın Kanun: Aziz Nesin ve Diğerleri), s. 319, Tahran: Mahur.
- 34- Şamlu, Ahmed, (1384/2005), “Mecmua-yi Asar, Defter-i Sevvom: Tercume-yi Gesse ve Dastanha-yi Kutah”, 3. Baskı 1387/2008, s.747, Tahran: Entişarat-ı Nigah.
- 35- Behrengi, Samed, (1386/2007), “Zendeabad Kanun” (Yaşasın Kanun: Aziz Nesin ve Diğerleri), s. 317, Tahran: Mahur.
- 36- Muniri, Said, (1387/2008), “Zenbegir Harfhayi!” (Aziz Nesin’den Hikâye Mecmuası) , s. 141, Tahran: Evhadi.
- 37- Behrengi, Samed, (1387/2008), “Ah! Ma Olağha” (Ah Biz Eşekler; Mizah Hikâyeleri Mecmuası), s.176, Tahran: Cami.
- 38- Saburi, Meryem, (1389/2010), “Haric Az Mehdude” (Sınırın Dışında), s. 64, Tahran: Kule Poşti.

- 39- Arslan, Fasihi, (1394/2015), Mahmod u Nigar, (Mahmut ile Nigar), s. 216, Tahran: Kaknus.
- 40- Arslan, Fasihi, (1394/2015), “Mege to Memleket-i Şoma Har Nest?”, (Sizin Memlekette Eşek Yok mu?), s. 224, Tahran: Kaknus.
- 41- Arslan, Fasihi, (1394/2015), “Divaneey Bala-yi Bam” (Damda Deli Var), s. 224, Tahran: Kaknos.
- 42- Ferazi, M.R, (?), “Dozd-i Nan” (Ekmek Hırsız; Türk Mizah Hikâyeleri), s. 51- 144, Tahran, Farhang-i Ruz.
- 43- Merendi, Maksud Feyz, (?), “Casencagi”, (İğnelik) , s. 176, Tahran: ? .
- 44- Bağçeban, Semin, (?), “Nabeğe-yi Huş” (Dâhi), s. 144, ? .
- 45- Bağçeban, Semin, (?), “Ferzandanem Adem Başid” (Oğullarım Adam Olun), s.190, Meşhed, Hemegam.
- 46- Bağçeban, (?), Semin, “Harf Bezanam ya Nezanam”(Konuşayım mı konuşmayayım mı?), s. 191, Tahran: Hemegam.
- 47- Merendi, Maksud Feyz, (?), “Marg-i Meşuk” (Şüpheli Ölüm), s. 207, Tahran: ? .
- 48- Bağçeban, Semin, (?), “Meges-i Ateşpare” (Anıtı Dikilen Sinek) , s. 173, Tahran: ? .
- 49- Bağçeban, Semin, (?), “Berre-ey ki Gorg Şod”, s. 191. Meşhed: Hemgam.
- 50- Bağçeban, Semin, “Be Taraf-i Eşfel-i Safelin” (Eşfel-i Safelin Tarafına Doğru: Türk Mizah Hikâyeleri), s. 238, Meşhed: Hemegam.
- 51- Hoşkbar, Hüseyin, (?), “Emanetha-yi Mukaddes” (Mukaddes Emanetler; Hikâye Mecmuası), s. 142, Tebriz: ? .
- 52- Asefi, Veliullah , (?), “Ma Adem Nemişim”(Biz Adam Olmayız: komik ve eleştirel 12 hikaye mecmuası) , s. 154, ? .
- 53- Bağçeban, Semin, (?), Seg-i Mahalle, s. 95, Tahran: Ramim.

Sonuç

İran Milli Kütüphanesi ve Tahran Merkez Kütüphanesindeki kayıtlara göre; Aziz Nesin'den yapılan ilk çeviri 1965 yılında Samed Behrengi'nin *Ah Biz Eşekler* adlı seçme öykülerdir. 1966 yılından itibaren Reza Hemrah; *Saçkıran, Bir Sürgünün Hatıraları* ve *Şimdiki Çocuklar Harika* adlı tercümelemlerle, Pervin Samimi; *Şehirdar-i Numune, Vatani Vazife, Vatan Sağolsun, Kiracı ve Örnek Vatandaş* adlı çevirilerle, Semin Bağçeban; *Yüz Liraya Bir Deli, Hayvan Deyip de Geçme, Eşfeli Safilin Tarafına ve Tersine Dünya* adlı çevirilerle ve Maksud Feyz Marandi; *Memurun Birikimi, İdari Dosya, Amerikalı Misafir ve İstanbul'da Bir Yabancı* adlı çevirilerle ön plandadır. Reza Hemrah ve Semin Bağçeban'ın çevirileri diğerlerine kıyasla daha fazla olmasına karşın Reza Hemrah'ın İran İslam İnkılâbı'ndan önce yaptığı tercümelemlerine yayım yılı belli olmayanları da eklenince tercümelemleri dikkat çekici bir yekünü oluşturmaktadır.

İran İslam İnkılâbının 1979 yılı olduğu göz önüne alındığında diğer mütercimlerin devrim öncesinde Nesin'in eserlerine bir ilgisi gözükmeyle birlikte özellikle devrim sonrasında bu ilginin arttığı müşahade edilmektedir.

Aziz Nesin'in öykü ve romanları Türkiye'de 1948- 1987 yılları arası yayımlanmaya başlamıştır. Türkiye'de 1983 tarihinden sonraki satış rakamlarına göre Aziz Nesin 1993-1997 yılları arasında gündemde olmuştur. Bu dönemde en çok satan eserleri *Şimdiki Çocuklar Harika* ve *Zübük*'dür (Buğrul, 2004, VII). Oysaki Aziz Nesin İran'da daha erken

bir dönemde dikkat çekmeye başlamıştır. 1965 yılında *Ah Biz Eşekler*, 1969 yılında yayınlanan *Zübük*, 1968 yılında yayınlanan *Şimdiki Çocuklar Harika* ve *Yoksa Sizin Memleketinizde Eşek Yok Mu?* gibi eserleri devrim öncesinde oldukça ilgi görmüştür.

İran basınında belirtilen *Yeşil Namus Gazi* ve *Mahmut ve Nigar* adlı kitaplar kayıtlar arasında gözükmemektedir. Söz konusu eserlerin Reza Hemrah'ın tercüme kitaplarının içerikleri incelenerek bulma ihtimali olabilir. Zira mütercim çevirdiği bazı kitapların orijinal isimlerini kullanmamıştır. Örneğin Nesin'in *Tek Yol* adlı romanını *Pehme* yani *Enayi* şeklinde değiştirmiştir.

Reza Hemrah'ın çevirilerinin sahilliği ile ilgili eleştiriler ancak mütercim tercümelelerinin Aziz Nesin'in orijinal eserleri ile tek tek karşılaştırılarak cevaplandırılabilir. Bu da farklı bir çalışmayı gerektirmektedir.

İran basınında Aziz Nesin'in eserlerinin yanlış tercüme edilmesinin İran halkının onu yanlış tanımasına ve saygın mütercimlerin onun eserlerine yönelmemesine sebebiyet verdiği ifade edilmektedir. Oysaki Nesin'in eserlerini 1965 yılından itibaren Modern Fars Edebiyatının önemli isimlerinden Samed Behrengi ve Ahmed-i Şamlu gibi önemli isimlerin yanı sıra Nazım Hikmet ve Yaşar Kemal'in de eserlerini çeviren Semin Bağçeban gibi İran'ın bilindik mütercimleri de çevirmiştir. Bütün bu önemli isimlerle birlikte Aziz Nesin'in özellikle devrim öncesinde İran'da tanınmasında Reza Hemrah'ın çevirilerinin önemli bir yeri olduğu kanaatindeyiz.

Devlet-birey arasındaki çelişkili durumları başarılı bir şekilde yansıtan Aziz Nesin'in eserleri İran'da oldukça ilgi görmüştür. Nesin'in mizah dolu anlatımı onu okuyan okuru hem eğlendirmiş hem de söylemek isteyip de söyleyemediklerini ifade etme fırsatı vermiştir. Pehlevi döneminin baskıcı ortamında Aziz Nesin'i İran'da çekici kılan onun mizah dilini kullanarak devleti, toplumu ve bireyin çelişkili durumlarını eleştirmesi olmuştur. Güldüren güldürürken de düşündürülen Aziz Nesin'in İran'da sevilip benimsenmesi onun insana dair hallerini başarılı bir şekilde eserlerine yansıtmış olmasında aranabilir.

Kaynaklar

- BBC Farsi. (2016). Goftegu Ba Semin Baghcheban derbare-yi Aziz Nesin, http://www.bbc.com/persian/arts/2013/07/130318_117_archive_samin_baghcheban_aziz_nesin..
- Enduhcerdi, B., Şad Muhammedi, M. (1390) “Celveha-yi Tanz Dar Modir- i Medrese-i Celal-Al Ahmed”, *Fasil-name-yi Tahassusi-yi Zeban ve Edebiyatı Farsi-yi Daneşgah-i Azad-i İslami-yi Meşhed*, Sayı 32, Zemistan.
- Buğrul, S. (2004). *Aziz Nesin'in Öykü ve Romanlarında Devlet-Birey Çatışması*. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dw. Com. (2016). Aziz Nesin, Dilgiryarı Türkiye Ba Lebi Handan, <http://www.dw.com/fa-ir/>
- Etamadnewspaper. (2016). Aziz Nesin Şureşi Bud: Goftegu Ba Arslan Fasihi Der Bare-yi Aziz Nesin, <http://etamadnewspaper..ir/Modules/news/PrintVer.aspx?V>.
- Foran, J. (1377). Tarih-i Tahavvulat-ı İctima’i-yi İran, (Çev. Ahmed Tedyin), Tahran: Moessese-i Hedemat-i Ferheng-i Resa.
- Hamşehri. (1395). Mocabi Az Tarih-i Tanz ve Asibha-yi An Miguyed, <http://www.hamshahrionline.ir/details/330645/Culture/literature>.
- Işık, Y. (2015). Nazım Hikmet Ran’ın Farsçaya Çevrilen Eserleri, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Faültesi Dergisi*, cilt: 32 (1), 163-171.
- Işık, Y. (2016). Gideon Toury’nin Erek Odaklı Çeviri Kuramı Işığında Aziz Nesin’in “Tek Yol” Adlı Romanının İncelenmesi, *Turkish Studies*, Volume: 11/20, 305-320.
- İbna.ir. (2016). Neşest-i Nakt ve Berresi-yi Asar-ı Aziz Nesin Bergozar Şod, <http://www.ibna.ir/fa/doc/report/234906>. İketab. (2016). Movrid-i bar kitab, <http://www.iketab.com/books>.
- Kabacalı, A. (1995). Gözyaşından gülmeceye Aziz Nesin, İstanbul: Çağdaş Yayınları.
- Kargari. (2016).Kargah-ı Peykar ve Endişe Berayı Rehayı, Hacı Aga, Sadık Hidayet, <http://www.kargari.de/andisheha/adabiat/>.
- Khaharfarsi. (1395). Baççeha-yi Emruz Ma’arekeand Be Çap-ı Pancom Resid, <http://khabarfarsi.com/ext/16305949>.
- Kolcu, A. İ. (2009). *Cumhuriyet Edebiyatı II(hikâye ve roman.)* Erzurum: Salkımsöğüt.
- Köksal, Mehmet Semih,(2013) *Mizahın Türk Siyasi Kültüründeki Yeri Ve Siyasete İlişkin Toplum Algısının Oluşturulmasındaki Rolü*. Yayımlanmış yüksek lisans tezi, Karaman: Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Lengrudi, Ş. (1370). *Tarih- i Tahlil-i Şi’ir Nov*, 1. cild. Tahran: Neşr- i Merkez.
- Lengrudi, Ş. (1370). *Tarih- i Tahlil-i Şi’ir Nov*, 4. cild. Tahran: Neşr- i Merkez.
- Mir Abidini, H. (1387). *Sad Sal-e Dastannevisi-yi İran*,c1-2, Tahran: Neşr-i Çeşme.
- NESİN, A. (1973). *Cumhuriyet Döneminde Türk Mizahı*, İstanbul: Akbaba Yayınları.
- Pehsh karnos. (1395). Neşest-i Nakt u Berresi-yi Dastanha-yi Tanz-i Aziz Nesin, <http://www.qoqnoosp.com/newsitem/116>.
- Porsesh News. (1395). Goftegu Ba Arslan Fasihi Der Bare-yi Aziz Nesin, <http://porcesh.ir/19432/>.
- Samadberrangi. (?). Asar-ı Samed Behrengi, <http://samadberrangi.com/books.html>.

- Shaparakdaily. (1395). Bergozaryi Neşest-i Nakt u Berrasi-yi Asar-ı Aziz Nesin, <http://shaparakdaily.ir/shaparak/News.aspx?NID=93935>.
- Sobh.com. (1395). Az Gařt-i Yak Tanzneves-i Mahbob Be Bazar-ı Kitab-ı İnan, <http://7sobh.com/content/88019/>.
- Şad Muhammedi, M. (1390). *Tanz, Hicv ve Hezel Der Edebiyat-ı Dastan-i Muaser*. Yayımlanmamış doktora tezi, Daneşgah-ı Azad-ı İslami, Deneřkede-yi Edebiyat-ı Ulum-i İnsani Guruh-i Zeban ve Edebiyat-ı Farsi.
- Şahin, S. (2012). *Aziz Nesin Öykülerinde Sosyal Eleştiri*. Yayımlanmış yüksek lisans tezi, Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tahlilrooz. (2015). Aziz Nesin ve Man, Amir İzzeti, <http://www.tahlilrooz.net/?p=5736>.